

УДК 377.36:63](477.82)«1964/1985»

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2024.30.04>

СЕРЕДНЯ АГРАРНА ОСВІТА У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ В 1964–1985 РОКАХ

Левенець Олександр,
доктор філософії в галузі історії,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного транспортного університету
ORCID ID: 0000-0003-1273-7619

Стаття відображає результати науково-історичного дослідження, темою якого є середня аграрна (сільськогосподарська) освіта у Волинській області в середині 60-х – у першій половині 80-х років XX ст. Хронологічні межі дослідження зазначеної теми зумовлюються епохою «застою» (1964–1985 рр.). Продемонстровано основні особливості розвитку середньої аграрної освіти у Волинській області. Проаналізовано кадровий аспект, процес забезпечення аграрних технікумів викладацьким персоналом, а також матеріально-технічним і дидактичним забезпеченням.

Також описано процес вступу учнів в аграрні технікуми, особливості тогочасних вступних кампаній. Автор намагався описати навчально-методичний аспект середньої аграрної освіти та демонструє його взаємозв'язок з іншими аспектами професійно-аграрної освіти у Волинській області.

Аналізуючи середню аграрну освіту в області у 1964–1985 рр., слід приділити увагу соціальному забезпеченню тогочасних працівників освіти і здобувачів освіти, тому в роботі наведено показники заробітної плати освітян того часу, її зміну впродовж досліджуваного часу. Окремо виділено наявні дані щодо призначення та виплати стипендії учням аграрних технікумів.

Під час дослідження цієї теми було використано широкий асортимент історичних джерел, більшість з яких становлять неопубліковані архівні документи, які зберігаються у Державному архіві Волинської області. У джерельну базу також входять волинська регіональна періодика радянського часу і свідчення очевидців. Автор користувався загальнонауковими та історично-науковими методами наукового дослідження, зокрема методами аналізу і синтезу, дедуктивним та індуктивним, проблемно-хронологічним, порівняльно-історичним і статистичним.

Робота є цікавою історикам-науковцям, викладачам, управлінцям аграрного сектору, студентам вищих і середніх навчальних закладів, а також тим, хто цікавиться історією освіти України в радянський час.

Ключові слова: аграрна освіта, колгосп, радгосп, технікум, радянська влада, Волинська область.

Levenets Oleksandr. Secondary agricultural education in the Volyn region in 1964–1985

The article reflects the results of a scientific-historical study, the topic of which is secondary agrarian (agricultural) education in the Volyn region in the mid-60's – in the first half of the 80's of the XXth century. The chronological boundaries of the study of the mentioned topic are determined by the era of «zastoy» (“stagnation”) (1964–1985). The article demonstrates the main features of the development of secondary agricultural education in the Volyn region. The personnel aspect, the process of providing agricultural technical schools with teaching staff, as well as material, technical and didactic support were analyzed.

Also described is the process of students entering agricultural technical schools, the peculiarities of the admission campaigns at that time. The author tried to describe the educational and methodological aspect of secondary agricultural education and demonstrates its relationship with other aspects of professional agricultural education in the Volyn region.

Analyzing the secondary agricultural education in the region in 1964–1985, attention should be paid to the social security of the education workers and students of that time. That is why the work shows the salary indicators of educators of that time, its change during the studied period. There are separate data on the appointment and payment of scholarships to students of agricultural technical schools.

When researching this topic, a wide range of historical sources were used, most of which are unpublished archival documents stored in the State Archives of the Volyn Region. The source base also includes regional Soviet periodicals and eyewitness accounts. In the process of researching the mentioned problems, the author used general scientific and historical-scientific methods of scientific research, in particular; methods of analysis and synthesis, deductive and inductive, problem-chronological, comparative-historical and statistical.

The work is interesting for historians-scientists, teachers, managers of the agricultural sector, students of higher and secondary educational institutions, as well as those who are interested in the history of education in Ukraine during the Soviet period.

Key words: agricultural education, collective farm, state farm, technical school, Soviet government, Volyn region.

Вступ. У контексті сучасної реформи освіти України середня аграрна освіта, як і будь-яка інша сфера професійної освіти, зазнає певних змін і трансформацій. Для оптимального й ефективного реформування середньої аграрної освіти у Волинській області важливим є урахування досвіду попередніх десятиліть, що і зумовлює актуальність зазначеної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика середньої аграрної освіти у Волинській області в радянський час не є належним чином висвітленою у вітчизняній регіональній та загальноукраїнській історіографії, що й зумовлює потребу у дослідженні цієї теми. Проте слід відзначити деяких волинських науковців, окремі роботи яких частково дотичні до досліджуваної теми, серед них: Я. Шабала, О. Майборода (Михальчук), О. Левенець, О. Караїм.

Виклад основного матеріалу. Станом на 1964 р. мережа середньої аграрної освіти у Волинській області складалася з чотирьох закладів (технікумів): Берестечківського зоотехнічного технікуму, Володимир-Волинського технікуму меліорації сільського господарства, Горохівського сільськогосподарського технікуму і Рожищенського зооветеринарного технікуму (рис. 1, 2). Усі вони готували спеціалістів із середньою спеціальною (професійною) освітою для підприємств і установ сільськогосподарської галузі. Відповідно до тогочасної системи управління, усі чотири технікуми підпорядковувалися Волинському обласному управлінню сільського господарства, яке, відповідно, підпорядковувалося Міністерству сільського господарства УРСР. Усі перераховані навчальні заклади фінансувалися з бюджету цього ж міністерства [1, арк. 3].

Рис. 1. Берестечківський зоотехнічний технікум та його учні, 1965 р. [2, № 8555]

Рис. 2. Рожищенський зооветеринарний технікум та його учні, 1974 р. [3, № 9260]

Найстарішим із перерахованих навчальних закладів був Володимир-Волинський технікум меліорації сільського господарства. Його історія сягає 1925 р., коли у Володимирі-Волинському була утворена реміснична школа. Згодом у 1938 р. школу перейменували на технічну гімназію, а у 1940 р. в контексті радянзації професійної освіти в краї реміснична школа була реорганізована в технікум меліорації сільського господарства. У 1966 р. заклад укотре змінив назву: технікум гідромеліорації і механізації сільського господарства.

Рожищенський зооветеринарний технікум бере свій початок із 1949 р. Тоді в містечку Рожищі була організована середня сільськогосподарська школа з підготовки і перепідготовки голів колгоспів із трирічним і однорічним термінами навчання. Після реорганізації у 1956 р. заклад отримав статус технікуму.

Історія Горохівського сільськогосподарського технікуму сягає 1952 р. Тоді була відкрита Горохівська однорічна школа полеводів. Проте вже в 1955 р. вона зазнала реорганізації й отримала статус сільськогосподарського технікуму [4].

Берестечківський зоотехнічний технікум заснований у 1961 р. і впродовж свого існування (до 1978 р.) жодного разу не зазнавав реорганізації і перейменування. У середині 1970-х років серед чиновників-аграріїв Волинської області виникла ідея відкриття сільського професійно-технічного училища в Берестечку, проте для нього не вистачало приміщення. Згодом обласне галузеве керівництво вирішило ліквідувати Берестечківський зоотехнічний технікум, а в його приміщенні розмістити майбутнє училище. Таким чином, відповідно до Наказу Міністерства сільського господарства УРСР № 179 від 31.05.1978 «Про часткове упорядкування мережі сільськогосподарських технікумів у 1978 році» та Наказу начальника Волинського обласного управління сільського господарства № 156 від 21.06.1978, Берестечківський зоотехнічний технікум був ліквідований. Тож надалі в області функціонувало лише три заклади середньої аграрної освіти. У тому ж році в Берестечку в приміщенні зооветеринарного технікуму було відкрите Берестечківське сільське професійно-технічне училище № 7 [5, с. 490].

У середині 1960-х років Рожищенський зооветеринарний технікум здійснював підготовку спеціалістів за двома спеціальностями: «Ветеринарія» і «Зоотехнія»; Берестечківський зоотехнічний технікум – за спеціальністю «Зоотехнія», Горохівський сільськогосподарський технікум – «Агрономія» і «Бухгалтерський облік», а з 1978 р. ще й за спеціальністю «Зоотехнія». Володимир-Волинський технікум гідромеліорації і меліорації сільського господарства випускав техніків-механіків, техніків-гідротехніків і техніків-гідромеханіків [6, с. 140]. Тогочасні технікуми аграрної освіти здійснювали підготовку фахівців за денною та заочною формами навчання, що й визначало термін навчання. Вступники на основі неповної середньої загальної освіти (8-го класу) на денній формі навчання навчалися три роки і шість місяців, а на заочній – чотири роки і шість місяців.

У ті часи середня аграрна освіта у Волинській області була досить популярною переважно серед випускників сільських загальноосвітніх шкіл, адже отримання будь-якої кваліфікації з перерахованих спеціальностей давало змогу зайняти вигідну і перспективну посаду у місцевому колгоспі чи радгоспі [7, с. 10]. Випускники сільських шкіл переважно були обізнані з професійними особливостями перерахованих спеціальностей, тому особливої профорієнтаційної роботи серед абітурієнтів не було сенсу проводити [8]. Вона зводилася лише до опублікування агітаційно-інформативних заміток в обласних і районних газетах, де вступники мали змогу ознайомитися з термінами подачі документів, інформацією щодо вступних іспитів, переліком спеціальностей, адресами навчальних закладів тощо.

Вступні кампанії впродовж досліджуваного часу були одноманітними й не мали щорічних особливостей. Подача документів про вступ зазвичай здійснювалася в липні, а вступні іспити – у серпні. Охочі вступити на навчання у котрийсь із технікумів повинні були складати переважно два іспити: з української або російської мови (на вибір). Даний іспит передбачав написання диктанту (для вступників на базі загальної освіти) і твір-роздум на основі загальної освіти; другим був іспит із математики. Для спеціальностей «Агрономія» і «Ветеринарія» слід було додатково складати вступний іспит із хімії, але не завжди він був обов'язковим [9, с. 4].

Тогочасне радянське законодавство у сфері освіти передбачало й певні соціальні пільги для вступників. Випускників загальноосвітніх шкіл, які закінчили школу з похвальною грамотою, золотою або срібною медаллю, зараховувалися в технікуми без вступних випробувань. Проте квота таких вступників становила 60% від ліцензованого обсягу набору на конкретну спеціальність. Також без вступних іспитів на навчання зараховувалися офіцери, прапорщики і мічмани Збройних сил СРСР, військ і органів КДБ, Міністерства внутрішніх справ СРСР, звільнені з військової служби в запас за станом здоров'я, віком або через скорочення штату (впродовж двох років після звільнення чи демобілізації). Окрім того, на денну форму навчання поза конкурсом зараховували осіб, які отримали позитивні оцінки на вступних іспитах і мали направлення на навчання від сільськогосподарських установ, а також ті, хто мав стаж роботи не менше ніж два роки з тієї ж спеціальності, на яку прагнули вступити [10, с. 4].

Ліцензовані обсяги набору учнів на навчання у технікуми аграрного профілю встановлювалися спільно Державною плановою комісією при Раді Міністрів УРСР та Міністерством сільського господарства УРСР. Під час його встановлення бралися до уваги регіональні особливості і потреба у кадрах відповідної кваліфікації та потужність місцевих навчальних закладів. Упродовж досліджуваного часу найбільша потреба у фахівцях із перерахованих спеціальностей спостерігалася у 1960-х і першій половині 1970-х років. Так, набір учнів у 1965/1966 н. р. у Берестечківський зоотехнічний технікум за спеціальністю «Зоотехнія» становив 60 осіб, а надійшло 150 заяв від вступників про зарахування [11, арк. 1]. У тому ж році ліцензований обсяг набору у Горохівський сільськогосподарський технікум становив 120 осіб: 60 – на спеціальність «Агрономія» і 60 – на спеціальність «Бухгалтерський облік», а надійшло 583 заяви про вступ [12, арк. 1–2]. У 1967/1968 н. р. у Рожищенський зооветеринарний технікум на спеціальність «Ветеринарія» було зараховано 140 учнів, а надійшло 225 заяв [13, арк. 3]. У Володимир-Волинський технікум гідромеліорації і меліорації сільського господарства на 1969/1970 н. р. було зараховано 240 учнів, а заяв надійшло 437 [14, арк. 9–10]. Отже, конкурс становив у середньому два-три абітурієнти на одне ліцензоване місце. Така ситуація не змінювалася до середини 1980-х років.

Навчальні плани і програми підготовки аграріїв із середньою освітою в технікумах передбачали викладання трьох блоків навчальних дисциплін: 1. «Загальноосвітні дисципліни» (викладалися для вступників на базі восьмого класу для отримання ними повної середньої загальної освіти). 2. «Супільні дисципліни» – «Атеїзм», «Основи марксизму-ленінізму», «Основи філософських знань», а з 1968/1969 н. р. ще й «Політична економія». Дидактичні дисципліни цього блоку виконували не так навчальну мету, як виховну, адже вони повинні були сприяти формуванню в учнів радянських ідейно-політичних переконань [15, арк. 44]. 3. «Навчальні дисципліни фахової (професійної) підготовки». До прикладу, підготовка фахівця за спеціальністю «Зоотехнія» передбачала викладання таких дидактичних

одиниць: «Анатомія і фізіологія сільськогосподарських тварин», «Бджільництво», «Вівчарство», «Велика рогата худоба», «Загальна зоотехнія», «Молочна справа», «Свинарство», «Конярство», «Птахівництво», «Основи землеробства і кормовиробництва», «Хімія із зооаналізом» тощо [16, арк. 3–6]. Невід’ємним компонентом професійної підготовки майбутніх аграріїв була навчальна практика. Базами проходження практики зазвичай були власні підсобні господарства, а також місцеві колгоспи і радгоспи. Інколи учні технікумів проходили практику за межами області. Відомо, що влітку 1967 р. практиканти з Горохівського сільськогосподарського технікуму проходили практику на виноградниках у Криму, де практикували способи захисту винограду від філоксери [17, арк. 21; 18, с. 20].

Важко оцінити про якість професійної підготовки майбутніх аграріїв, оскільки це питання є досить суб’єктивним. Проте тогочасна освітня політика справді була спрямована на організацію якісного навчання. Вагоме значення для цього мав Наказ Міністерства освіти СРСР № 115 від 21 липня 1981 р. «Про подальше удосконалення підготовки фахівців із вищою і середньою спеціальною освітою без відриву від виробництва», адже він передбачав збільшення кількості практичного навчання, посилення якості викладання фахових дисциплін, збільшення кількості та асортименту навчально-методичної літератури.

Одним із найважливіших аспектів функціонування середньої аграрної освіти в області у досліджуваній час був кадровий. Його суть полягала у забезпеченні технікумів працівниками. Передбачалося, що викладацькі посади в технікумах повинні займати особи з відповідною вищою освітою, проте забезпечити абсолютно всі педагогічні посади особами з вищою освітою було неможливо, принаймні в середині 1960-х років, тому працювала незначна частина викладачів, які мали середню спеціальну освіту. Проте впродовж 1960–1980-х років їх кількість поступово скорочувалася, і, навпаки, зростала чисельність осіб із вищою освітою. Загальноосвітні дисципліни викладали переважно випускники ЛДЦП ім. Лесі Українки, більшість з яких мали місцеве (волинське) походження. Однак працювали й випускники Львівського державного університету ім. І. Франка, Кременецького державного педагогічного інституту, Київського державного педагогічного інституту іноземних мов та інших закладів вищої освіти СРСР.

Особливі складнощі виникали з викладачами навчальних дисциплін професійної підготовки, адже заклади вищої освіти Волинської області не випускали спеціалістів аграрного профілю з вищою освітою, тож доводилося залучати молодих фахівців з інших областей і навіть з інших республік Радянського Союзу. Такі спеціалісти прибували працювати за направленням. Проте у зв’язку з відсутністю житла, віддаленістю від дому часто виникала така ситуація, що молоді спеціалісти відпрацьовували обов’язковий трирічний термін і поверталися додому. Це спричиняло високий рівень кадрової плинності. До прикладу, станом на 1 вересня 1965 р. у Горохівському сільськогосподарському технікумі працював 51 викладач: із них 41 із вищою освітою і 10 – із середньою. Із числа тих, які мали вищу освіту, були випускники Львівського, Білоцерківського, Харківського, Кам’янець-Подільського, Ярославського державних сільськогосподарських інститутів, Житомирського і Ніжинського державних педагогічних інститутів, Одеського кредитно-економічного інституту, а також Казанського фінансового інституту. Більшість тогочасних викладачів у цьому закладі мали стаж роботи до десяти років, а середній вік становив 32–33 роки [19, арк. 25–29]. У 1969/1970 н. р. у Рожищенському зооветеринарному технікумі працювали випускники Львівського та Харківського державних зооветеринарних інститутів, Української державної сільськогосподарської академії (м. Київ), Херсонського і Білоцерківського державних сільськогосподарських інститутів, а директор технікуму М. Кузьмін був випускником Московської державної військово-ветеринарної академії 1944 р. випуску [20, арк. 1–2].

Кількість викладачів у технікумах аграрного профілю в області впродовж досліджуваного часу зростала. До прикладу, у Рожищенському зооветеринарному технікумі у вересні 1965 р. працював 31 викладач, а вже у вересні 1982 р. – 56 викладачів. У Володимир-Волинському технікумі меліорації сільського господарства у вересні 1964 р. – 40 викладачів, а на початку 1975/1976 н. р. уже нараховувалося 88 викладачів, із них 83 із вищою освітою. У жовтні 1970 р. у Володимир-Волинському технікумі гідромеліорації і механізації сільського господарства працювало 102 працівника, із них: за освітою: 64 – із вищою, троє – із неповною вищою, 35 – із середньою спеціальною; за національністю: 94 – українці, сім росіян, один білорус; за статтю: 80 чоловіків і 22 жінки [21, арк. 42–43]. Отже, упродовж 1964–1985 рр. чисельність педагогічного персоналу в закладах середньої аграрної освіти області зростала, разом із тим щорічно збільшувалася кількість працівників із вищою освітою.

Для функціонування закладів середньої аграрної освіти в області важливим було й матеріально-технічне забезпечення. Слід відзначити, що станом на середину 1960-х років складність цього питання полягала, передовсім, у розміщенні технікумів, оскільки будівель критично не вистачало. До прикладу, у 1964 р. Рожищенський зооветеринарний технікум розміщувався в одному пристосованому корпусі, де не вистачало кімнат-аудиторій. Тому навално-виховний процес здійснювався у дві зміни. У тому ж

технікумі впродовж 1965 р. було відремонтовано два приміщення під гуртожитки, а також уведено в експлуатацію нове господарське приміщення, яке до того належало місцевому колгоспу. Ще з 1961 р. тривало будівництво нового навчального корпусу, студентської їдальні, будинку для викладачів. Улітку 1968 р. освітній процес розпочався у новозбудованому навчальному корпусі проектною потужністю на 600 учнівських місць. У 1980 р. розпочалося будівництво п'ятиповерхового гуртожитку, будувалася навчальна ветеринарна клініка, що в 1985 р. дало змогу збільшити кількість навчальних кабінетів та лабораторій [22, арк. 1]. Горохівський сільськогосподарський технікум у 1960-х роках також розташовувався у старому переобладнаному приміщенні, яке нараховувало 11 окремих кімнат. Кімнати функціонували як аудиторії, але вони були малими та незручними. У цих же кімнатах розміщувалися дев'ять навчальних кабінетів і дві лабораторії. Технікум не мав ні актового, ні спортивного залу. Окрім того, приміщення розташовувалося на перехресті двох центральних доріг, а через п'ятдесят метрів працював леварно-механічний завод, тож від постійного заводського шуму навчатися і працювати було вкрай некомфортно [23, арк. 3].

Важливою тогочасною проблемою залишалось проживання викладачів і учнів. Частина викладачів і учнів проживала у невеличких гуртожитках, будівлі яких свого часу були передані технікумам. Проте вони закривали потребу у житловій площі менше ніж на 35% у 1964 р. Так, у двох невеличких гуртожитках Горохівського сільськогосподарського технікуму у 1965 р. проживало лише 230 учнів. Більшість викладачів і учнів змушені були винаймати житло у містян. Орендна плата однієї кімнати в квартирі чи будинку в середньому становила 6–8 карбованців [24, арк. 17].

Місцеві органи влади і чиновники Волинського обласного управління сільського господарства всіляко намагалися за можливості вирішувати проблему з приміщеннями корпусів і гуртожитків аграрних технікумів шляхом проектування і будівництва типових приміщень. Вирішення цієї проблеми припадає переважно на середину 1970-х – першу половину 1980-х років, коли вводилися в експлуатацію нові простори навчальні корпуси, які містили в собі аудиторії, навчальні лабораторії, актові і спортивні зали, їдальні, буфети, а також господарські приміщення. Окрім того, у цей час будували й гуртожитки [25, с. 19].

Аналізуючи матеріально-технічне забезпечення закладів середньої аграрної освіти у Волинській області у досліджуваній час, слід приділити увагу навчально-методичному забезпеченню. У радянські часи отримання аграрної освіти передбачало не лише теоретичну підготовку майбутніх фахівців, а й велику кількість практичного навчання. Саме тому технікуми мали у своєму розпорядженні сільськогосподарські угіддя (орні землі, сінокоси, ставки), а також пасіки. До прикладу, Берестечківський зоотехнічний технікум мав земельні ділянки, де учні практикували технології вирощування овочів, технічних, баштанних і кормових культур для відгодівлі тварин. Неповдалі цього ж технікуму розміщувалася навчально-виробнича ферма, у якій станом на липень 1966 р. нараховувалося 76 голів великої рогатої худоби, а станом на 1971 р. у ній було 36 коней і 54 корови. Окрім того, у 1971 р. технікум мав два вантажні автомобілі, чотири трактори Т-74, сівалки, культиватори, плуги та інший дрібний сільськогосподарський реманент. Горохівський сільськогосподарський технікум станом на 1 вересня 1965 р. мав досить велику власну навчальну ферму, де нараховувалося 260 особин свиней, 136 голів великої рогатої худоби. Технікум також мав земельні угіддя розміром 246 га, із яких 30 га становили сінокоси [26, арк. 15]. Проте з плином часу чисельність рухомого і нерухомого майна в Горохівському сільськогосподарському технікумі зростає. Так, у вересні 1984 р. на балансі технікуму нараховувалося 4 172 га землі, а поголів'я великої рогатої худоби становило 2 961 особину, 820 одиниць свиней, а також була невелика пасіка [27, арк. 42]. Слід зауважити, що в радянські часи між технікумами аграрної освіти та місцевими колгоспами і радгоспами склалися досить своєрідні взаємовигідні відносини. Їхня суть полягала у тому, що учні проходили навчально-виробничу практику в колгоспах, допомагали виконувати різноманітні сільськогосподарські роботи, а ті, своєю чергою, допомагали укомплектовувати технікуми аграрної освіти сільськогосподарським реманентом, технікою тощо. Хоча нерідко керівництво колгоспів зловживало працею учнів, залучаючи їх до понаднормової роботи, яка не завжди оплачувалася. До прикладу, улітку 1983 р. учні Рожищенського зооветеринарного технікуму працювали на будівництві картоплесховища колгоспу імені М. Щорса у селі Новий Двір тогочасного Турійського району.

Особливі складнощі полягали із забезпеченням технікумів дрібним навчально-методичним матеріалом, який був на той час у дефіциті (навчальні макети, плакати, спеціалізована вузькопрофільна література). Проте вже у 1980-х роках така проблема здебільшого була вирішена шляхом щорічних закупівель.

Випуск спеціалістів закладами середньої спеціальної освіти здійснювався щорічно в червні. Відомо, що у 1972/1973 н. р. Горохівський сільськогосподарський технікум випустив 384 дипломованих спеціалістів-аграріїв із середньою спеціальною освітою. Найкращі випускники технікумів (із числа тих, які отримували диплом із відзнакою) за рішенням педагогічних рад технікумів отримували направлення на

навчання в аграрні заклади вищої освіти УРСР. Решта випускників отримували направлення на роботу в колгоспи і радгоспи, переважно в межах Волинської області [28, арк. 1].

Аналізуючи середню аграрну освіту в середині 1960-х – першій половині 1980-х років, слід охарактеризувати її соціальне забезпечення освітян та здобувачів освіти. Відомо, що професія освітянина в радянські часи була соціально престижною. Педагогічні працівники середньої аграрної освіти хоч і не мали своєї обласної професійної спілки, але були представлені в загальнообласній профспілці працівників освіти, вищої школи і наукових установ.

Заробітна плата викладачів технікумів аграрного профілю визначалася спеціальною тарифікацією заробітної плати викладачів закладів спеціальної середньої освіти (табл. 1).

Таблиця 1

Тарифікація заробітної плати викладачів ЗССО, 1964–1972 рр.

Посада і освітня кваліфікація	Стаж педагогічно-викладацької роботи			
	до 5 років	5–10 років	10–25 років	25 і більше років
Старший викладач (винятково з вищою освітою)	95 крб	105 крб	115 крб	145 крб
Викладач із вищою освітою	80 крб	90 крб	100крб	137 крб
Викладач із неповною вищою освітою	72 крб	77 крб	83 крб	128 крб
Викладач із середньою спеціальною освітою	67 крб	72 крб	77 крб	111 крб
Викладач із середньою загальною освітою	60 крб	65 крб	72 крб	111 крб

Із вересня 1972 р. заробітна плата викладачів закладів середньої спеціальної освіти зросла приблизно на 20% і такою залишалася до кінця 1970-х років, а впродовж першої половини 1980-х років також фіксується незначне підвищення заробітної плати.

Соціальне забезпечення учнів закладів середньої аграрної освіти передбачало призначення їм стипендії. Проте її могли отримувати лише ті здобувачі освіти, які навчалися на денній формі навчання, та й то не всі, а лише та кількість учнів, яка була передбачена стипендіальним фондом річного бюджету в конкретному технікумі. Річний стипендіальний фонд в аграрних технікумах у Волинській області в досліджуваній час охоплював приблизно 71% учнів денної форми навчання. Тому стипендія призначалася рішенням педагогічних рад у конкретному технікумі. Основним критерієм для отримання стипендії були результати в навчанні. Розмір стипендії в усіх технікумах був однаковим: із середини 1960-х років до 1972 р. становив 20 карбованців, а з 1972 р. і до середини 1980-х років – 30 карбованців [29, арк. 9].

У вихідні та святкові дні для учнів закладів середньої спеціальної освіти за їхньою участю влаштовувалися різноманітні заходи дозвілля та відпочинку. Вони передбачали різноманітні конкурси (музичні, вокальні, хореографічні, драматичні, гри в шахи тощо). Так, у 1980-х роках у Горохівському сільськогосподарському технікумі частими були так звані «музичні вечори», учні прослуховували твори російських і радянських композиторів-класиків (П. Чайковського і Д. Шостаковича). Хоча такі заходи водночас виконували й ідейно-політичну мету: подання до свідомості місцевого (українського) населення культурно-ідеологічних наративів із метою його радянзації.

Висновки. Отже, одним із профілів середньої спеціальної освіти у Волинській області в радянські часи була середня аграрна освіта, основне завдання якої полягало у підготовці спеціалістів-аграріїв середньої кваліфікації. Зазначений профіль середньої спеціальної освіти мав власну мережу навчальних закладів, яка частково змінювалася впродовж досліджуваного часу. Зважаючи на навчально-методичний аспект, кадровий, матеріально-технічний, а також соціальний, слід відзначити, що впродовж 1964–1985 рр. відбувався поступовий розвиток середньої аграрної освіти у Волинській області, проте й надалі залишався комплекс невирішених проблем.

Література:

1. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2248. Оп. 1. Спр. 140. Арк. 3.
2. Державний архів Волинської області: Фотоколекція: фото № 8555. «Берестечківський зоотехнічний технікум та його учні. 1965 р.».
3. Державний архів Волинської області: Фотоколекція: фото № 9260 «Рожищенський зооветеринарний технікум та його учні. 1974 р.».
4. Короткий нарис історії Горохівського коледжу. *Горохівський коледж Львівського національного аграрного університету*. URL: https://gklnau.at.ua/index/vikhi_istoriji/0-4 (дата звернення: 12.04.2024).
5. Державний архів Волинської області: Путівник. Луцьк: Надстир'я, 2011. 952 с.

6. Караїм О.А. Аналіз меліоративного стану осушувальних земель Волинської області. *Аграрна наука, освіта, виробництво: європейський досвід для України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 листопада 2015 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2015. С. 140–142.
7. Михальчук О.Л. Волинське село: культура, освіта, релігійне життя (1964–1985 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Луцьк, 2010. 21 с.
8. Свідчення Гришук Ангеліни Іванівни, 1949 р. н., прож. с. Вільхівка Горохівський р-н Волинська обл., запис від 08.07.2018 р.
9. Горохівський сільськогосподарський технікум оголошує набір учнів на 1968–1969 навчальний рік. *Зоря комунізму*. 25.05.1968. С. 4.
10. Володимир-Волинський технікум гідромеліорації і меліорації сільського господарства оголошує прийом учнів на 1971–1972 навчальний рік. *Світло жовтня*. 11.05.1971. С. 4.
11. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2246. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 1.
12. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2246. Оп. 1. Спр. 150. Арк. 1–2.
13. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2852. Оп. 1. Спр. 63. Арк. 3.
14. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2255. Оп. 1. Спр. 292. Арк. 9–10.
15. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2510. Оп. 1. Спр. 132. Арк. 44.
16. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2246. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 3–6.
17. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2248. Оп. 1. Спр. 185. Арк. 21.
18. Левенець О.М. Середня медична освіта у Волинській області в 1964–1975 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Історичні науки»*. 2020. Т. 31(70). № 1. С. 18–26.
19. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2248. Оп. 1. Спр. 145. Арк. 25–29.
20. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2852. Оп. 1. Спр. 79. Арк. 1–2.
21. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2255. Оп. 1. Спр. 299. Арк. 42–43.
22. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2852. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 1.
23. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2248. Оп. 1. Спр. 214. Арк. 3.
24. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2248. Оп. 1. Спр. 124. Арк. 17.
25. Шабала Я.М. Аграрні реформи на Волині у ХХ – на початку ХХІ ст.: передумови, перебіг та наслідки : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01. Чернівці, 2013. 31 с.
26. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2248. Оп. 1. Спр. 150. Арк. 15.
27. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2248. Оп. 1. Спр. 359. Арк. 42.
28. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2246. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 1.
29. Державний архів Волинської області. Ф. Р-2255. Оп. 1. Спр. 221. Арк. 9.